

ВТІЛЕННЯ КРАЄЗНАВЧОГО ПРИНЦИПУ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ (НА ПРИКЛАДІ КОРЧІВЕЦЬКОЇ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ ГЛИБОЦЬКОГО РАЙОНУ)

Грицьку В.С., Іримеску В.К.

Чернівецький Національний університет імені Юрія Федьковича, Корчівецька середня школа Глибоцького району. Розглядається краєзнавчий принцип навчання як основний у викладанні географії та у проведенні позакласної роботи вчителя Корчівецької середньої школи Глибоцького району. Висвітлено основні положення організації краєзнавчої роботи в школі. Виділено значення краєзнавчої роботи у викладанні всіх курсів географії в школі та у патріотичному вихованні школярів.

Ключові слова: краєзнавчий принцип; екскурсії; позакласна робота; курси географії; краєзнавча робота; патріотичне виховання.

Вступ. Сучасні педагоги розглядають краєзнавство як одну з форм зв'язку навчання з життям. Проте краєзнавча робота займає набагато більшу роль у навчанні та вихованні учнів. І перш за все їй належить провідна роль у формуванні духовності а також виховання патріотизму. Під керівництвом учителя починається вивчення природних, соціально-економічних та історичних умов краю. Саме така робота відмінно налагоджена в селі Корчівці Глибоцького району.

Аналіз попередніх досліджень. Питанням втілення краєзнавства у шкільне навчання займалися ще в школах древньої Греції. На це у своїх працях вказував Платон. В періоді середньовіччя насаджується "догматичне" навчання і краєзнавчий принцип майже повністю виключається із шкільної освіти. І лише на початку ХХ століття на цей напрям навчання звернули належну увагу. Серед вітчизняних педагогів, що виявляли дослідницький інтерес до краєзнавчої роботи, слід виділити В.В.Бенедюк, М.Ю.Костриця, М.П.Крачило, Л.І.Круглик, О.М.Маринич, І.В.Мельничук, А.Й.Сиротенко, Б.О.Чернов, П.Г.Шищенко, М.Т.Янко та інші. Проте принцип краєзнавчого навчання на практиці не завжди ведеться на належному рівні і тому потребує постійної уваги, оновлення, наближення до сьогодення та орієнтації учнів на актуальні для них проблеми.

Мета даної статті — розглянути краєзнавчу роботу досвідченого вчителя географії в її сучасній навчально-практичній діяльності з ціллю вивчення досвіду і втілення його у практику інших педагогів.

Виклад основного матеріалу. Свого часу А. Дістервег наголошував, що кожний учитель повинен бути природознавцем, кожний сільський учитель - «природодослідником».

Працюючи майже два десятки років років у Корчівецькій школі, вчитель наполегливо старається розв'язувати це нелегке завдання шляхом пробудження цікавості учнів до здобуття географічних знань.

Географічне краєзнавство передбачає два завдання: одне з них – всебічне вивчення своєї

місцевості і накопичення краєзнавчого матеріалу; друге – використання цього матеріалу у викладанні географії [1].

Екскурсії та походи по рідному краю є однією з важливих форм розширення та закріплення знань учнів, вони викликають потяг школярів до вивчення рідного краю. Значущість туристично-краєзнавчої роботи полягає насамперед у тому, що через неї можна здійснити один з головних принципів навчання і виховання — принцип єдності теорії і практики, зв'язку навчання з життям. Теоретичні знання, здобуті в школі під час походів та екскурсій, дістають практичне застосування (пошуки корисних копалин, вивчення ґрунтів, метеорологічні та гідрологічні спостереження для потреб промисловості, сільського господарства і транспорту, збирання лікарських та інших цінних дикорослих рослин, вирощування саджанців плодкових дерев догляд за сільськогосподарськими культурами та за молодняком тварин, збирання врожаю, боротьба з ерозією ґрунтів і шкідниками ланів, проведення різних меліоративних заходів тощо). Самостійно виконуючи практичні завдання, школярі вчаться систематизувати матеріал, робити записи, складати конспекти, працювати з документами. Такі вправи розвивають мислення, творчу думку дітей. А це вдається легше здійснювати саме на екскурсіях і в туристських походах по рідному краю через практичну участь дітей у суспільно корисній праці[2].

Краєзнавчі знання, які учні одержують у початкових класах на уроках природознавства і під час позакласних занять, повинні стають основою у здійсненні краєзнавчого підходу при вивченні географії рідного краю, курсу загальної географії, географії України, економічної та соціальної географії світу а також в організації позакласної краєзнавчої роботи.

Проблеми краєзнавства мають комплексний міждисциплінарний характер, у розв'язанні яких важлива роль належить географії, історії, біології, етнографії та іншим наукам. Їх методи дослідження і застосовує краєзнавство[3].

Під час вивчення курсу «Географія рідного краю» у учнів формуються початкові географічні знання і вміння. На допомогу вивчення цього курсу географії вчителю приходять місцеві матеріали, зібрана колекція гірських порід та мінералів, що зберігається в географічному кабінеті, гербарії рослин, колекції промислових товарів місцевого виробництва а також зібрані фотографії та відео фрагменти з географічною інформацією. Кожний урок даного курсу унаочнений краєзнавчим матеріалом. Це допомагає вчителю здійснювати мотивацію навчання, поглиблювати емоційність викладання і добиватися високого рівня освоєння знань.

З курсу загальної географії школярами починається вивчення систематичних курсів географії. Краєзнавчі знання, одержані учнями при вивченні літосфери, гідросфери і атмосфери, стають визначальними при викладанні цього курсу. На уроках вчитель уміло наводить приклади при розгляді ландшафтних комплексів і у встановленні взаємозв'язків між ними з навколишнього середовища рідного краю. На допомогу вивчення курсу приходять екскурсії, які вчитель проводить частіше, ніж у інших курсах.

Курс «Географія материків і океанів» у порівнянні з курсами загальної географії має обмежені можливості для здійснення краєзнавчого підходу. Але і при вивченні цього курсу вчитель Корчівецької школи вміло здійснює краєзнавчий підхід. Він полягає у тому, що особливості природи місцевості, яка вивчається, порівнюється із відповідними особливостями своєї місцевості, які вже добре знайомі учням. Наприклад, порівняння літньої погоди в Антарктиді із зимовою погодою свого села допомагає учням конкретно уявити, відчути і зрозуміти суворість антарктичного клімату, одержати уявлення про особливості природи далекої території.

Важливе значення краєзнавчого підходу при вивченні курсу географії України полягає у тому, що він забезпечує розвиток в учнів уявлень про своє село, район, свою область, як складову частину держави.

Широко використовується краєзнавчий принцип вчителем і при вивченні «Економічної та соціальної географії світу». Враховуючи рівень загальноосвітньої підготовки з попередніх курсів, життєвий досвід старшокласників і освітньо-пізнавальні завдання цих курсів, використання краєзнавчого матеріалу не тільки робить цікавим розгляд програмних питань, але й сприяє залученню школярів до вирішення складних проблем свого краю.

Практична діяльність вчителя географії Корчівецької школи показує, що використання

краєзнавчого матеріалу на уроках можливе при застосуванні всіх методів навчання, які використовуються у школі. Так, у розповіді вчителя, бесіді з учнями, при лекційному викладі матеріалу, демонстрації моделей, у ряді лабораторних, практичних робіт, при проведенні екскурсій, роботі з книжкою, виконанні письмових і графічних робіт завжди знаходиться місце для застосування місцевого матеріалу з навчально-виховною метою.

У шкільній географії чимало понять, які можна добре засвоїти лише на основі вивчення краєзнавчого матеріалу в реальній ситуації на місцевості (наприклад, вивчення геологічного і ґрунтового розрізу, будови долин, визначення витрат води річки і т.д.). Спираючись на конкретні достовірні знання, здобуті в походах та на екскурсіях, школярі розширюють і поглиблюють свої уявлення до розуміння співвідношень і взаємозв'язків між окремими компонентами географічного середовища, іншими словами, засвоюють наукові основи географічних закономірностей. Матеріал, зібраний під час екскурсій і туристських походів, учитель географії вміло використовує як ілюстраційний матеріал на уроках і в такий спосіб допомагає учням усунути абстрактність географічних понять і уникнути механічного їх засвоєння.

В Корчівецькій школі вважають, що враховуючи велике теоретичне і практичне значення туристично-краєзнавчої роботи у викладанні географії, вчитель повинен займатися нею повсякденно і безперервно, а не час від часу та ще й з обмеженою кількістю учнів. Під час екскурсій і походів учні на конкретних прикладах переконуються у практичному значенні географічних знань і досліджень для господарської діяльності людини. Вони вчать орієнтуватися на місцевості, вимірювати відстані та знімати план місцевості, визначати швидкість течії річки, витрати її води та енергетичну потужність, збирати зразки гірських порід і ґрунтів, розрізняти сільськогосподарські культури, породи дерев, розпізнавати корисні копалини, працювати з фото- та відеокамерами, надавати першу допомогу потерпілому товаришу, тощо.

Організуючи й проводячи шкільні краєзнавчі експедиції, вчитель географії ставить собі за мету, насамперед, прищепити учням навички найпростіших наукових досліджень та залучити їх до суспільно корисної праці. Добре спланована шкільна краєзнавча експедиція сприяє активному здобуванню нових, а також поглибленню вже набутих знань і застосуванню їх у практичній діяльності.

Цінним є досвід роботи експедицій з метою вивчення учнями русла річки Сірет (див. фото).

Фото. Гідрологічні спостереження учнів Корчівецької середньої школи на річці Сірет

Учасниками таких походів та експедицій стають майже всі учні 7-9 класів. Вони проводять екологічну експертизу водойм, займаються очищенням річища та дрібних джерел, вивчають фауну та флору, шукають способи їх збереження. Під час походів учні школи займаються збором народного фольклору, записують народні легенди, старовинні пісні, спогади старожилів про минуле.

Шкільні краєзнавчі експедиції дають змогу в цікавій формі залучати юних дослідників до творчого наукового пошуку, романтичної розвідки, радості відкриття, спираючись на властиву всім дітям допитливість та постійного прагнення їх до нового та цікавого.

Важливе значення в поширенні краєзнавчої інформації має демонстрація на комп'ютері фотографій та відео роликів з краєвидами місцевої природи й пояснення їх особливостей. Це створює значний емоційний вплив на учнів, розвиває естетичні смаки і водночас дає змогу отримати краєзнавчі знання про природу, населення і господарство свого села, міста, району, області.

Використання комп'ютерів під час опрацювання краєзнавчих матеріалів на уроках і в позашкільній роботі підвищує мотивацію краєзнавчого навчання, розвиває пізнавальний інтерес до вивчення рідного краю і здатність учнів до дослідження.

Грицку В.С., Ирмеску В.К. Внедрение краеведческого принципа обучения на уроках географии (на примере Корчивецькой средней школы Глыбокского района). Рассматривается краеведческий принцип обучения как основной в преподавании географии и в проведении внеклассной работы учителя Корчивецькой средней школы Глыбокского района. Освещены основные положения организации краеведческой работы в школе. Выделено значение краеведческой работы в преподавании всех курсов географии в школе и в патриотическом воспитании школьников.
Ключевые слова: краеведческий принцип; экскурсии внеклассная работа; курсы географии; краеведческая работа; патриотическое воспитание.

Gritsku V., Irimesku V., The introduction of the principle of local history teaching in geography (on example of Korchivtsi high school of Hlyboka district). Introduction. Local history is one the of main principle of the major training and education in contemporary Ukrainian village school. Teachers consider local history as a form of communication training with life. However, local history work takes much greater role in training and educating of the students. And above all, it played a leading role in shaping the spiritual and patriotic education. Under the guidance of a teacher begins the study of natural,

Проектна діяльність дозволяє формувати особистість сучасного школяра, її можна розглядати як самостійну структурну одиницю навчально – виховного процесу. Тому вчитель значну увагу приділяє використанню методу проектів на уроках географії та створенню пошуково-дослідницьких робіт в гуртку «Географічне краєзнавство», а краєзнавчий принцип дає можливість будувати роботу в гуртку за дидактичним правилом — від відомого до невідомого. Гуртківці школи беруть активну участь у першому, другому та третьому етапах Всеукраїнських історико-географічних експедицій учнівської молоді «Моя Батьківщина-Україна», та «Краса і біль України» де неодноразово були переможцями і лауреатами.

Висновки. Краєзнавству належить провідна роль у формуванні у учнів патріотизму, що є глибинним усвідомленням індивідом своєї єдності з Батьківщиною як окремою духовною, суспільно-політичною, економічною, екологічною, культурною, територіальною цілісністю. Втілення передових досвідів вчителів географії допоможе поглибити не тільки знання учнів географії, а й вдосконалити патріотичне виховання школярів в українських школах.

Література

1. Корнеєв О.В. Методика шкільного географічного краєзнавства, – Харків: Вид. група «Основа», 2007. – 144 с.
2. Крачило М.П. Організація роботи з географічного краєзнавства і туризму. – К.: УМК ВО, 1998. – 280 с.
3. Кушнір Л., Гомля Л. Особливості проведення краєзнавчої роботи в школі. \ \ Витоки педагогічної майстерності. – 2012. – Випуск 10. – С.166-169.

References

1. Korneev AV Methods school geographical regional studies - Kharkov: Type. Group "Basis", 2007. - 144 p.
2. Krachylo MP Work with geographical regional studies and tourism. - K.: PO CMD, 1998. - 280 p.
3. Kushnir L., L. Gormley Features of local history in school. \ \ Origins pedagogical skills. - 2012. - Issue 10 - S.166-169.

social, economic and historical conditions of the land. Such work is well established in the village Korchivtsi of Hlybtskyi district of Chernivtsi region. The principle of regional education requires constant attention, update, proximity and orientation to the present pupils for them to topical issues.

Analysis of previous studies. Local History principle is the main thing, which strictly adheres to rural teacher in teaching geography. Local History is the best material in the study illustrate the many topics of school geography course. It is built according to the requirements of modern geographical science and seeks to further strengthen communication training and education with life, with nature.

Presenting main material. Knowledge that students receive at primary school in class science and during extracurricular activities should be the basis in the implementation of regional approach in the study of the geography of his native land, the total rate of Geography and local history in the organization of extracurricular work.

Students are forming the initial geographical knowledge and skills that they gain basic knowledge through local history material during the study course "Geography of native land". Students get first information and knowledge about their area and prepare for conscious perception of scientific geographical knowledge during study of this course. Teacher begins active natural history activities, sightseeing and hobby groups work for students of this age in Geography domain.

Students begin studying systematic geography course. Local history knowledge obtained by students in the study of the lithosphere, hydrosphere and atmosphere are crucial when considering the landscapes of his native land and to establish relationships between the individual components of nature.

The course "The geography of continents and oceans" in comparison with the general geography courses has limited capacity to implement regional approach. Teacher makes skillfully approach to local history by the study of this course in Korchivetsi high school.

Important regional approach in the study of geography of Ukraine course is that it ensures the development of students' perceptions of their village, district, their region, as part of the state.

Teacher of rural school widely uses the principle of local history during the study of course of "Economic and social geography of the world."

Teacher of geography aims to first of all to inculcate for students simplest skills of research and engage them in socially useful work organizing and conducting school local lore expedition. Well planned natural history expedition promotes active pursuit of new and deepening of the acquired knowledge and their application in practice.

Valuable are the experience of students in expeditions to explore the river Siret. Participants of such campaigns and expeditions are almost all students of the school. They conduct environmental review of water involved cleaning rivers and small sources, study the fauna and flora, looking for ways to preserve them. School students collect folklore recorded folk legends, old songs, old residents memories of the past during the campaigns.

Conclusions. The importance of local history in the dissemination of information are a demonstration of computer images and video clips with views of the local nature and explain their features. This method is widely used by teacher in the teaching of geography in all school courses. This creates a significant emotional impact on students developing aesthetic tastes and simultaneously allows you to get knowledge about the nature of local history, people and economy of their village, town, district and region.

Consequently, local history played a leading role in the formation at pupils patriotism, which is a deep knowledge of the individual his unity with the homeland as a separate spiritual, social, political, economic, ecological, cultural, territorial integrity.

Key words: principle of local history; Excursions class work; Geography courses; regional studies; patriotic education.